

Lähteenmäki, Maria. 2009, *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944*. Historiallisia tutkimuksia 243. Hämeenlinna: Suomen Historiallinen Seura, 469 s.

Rajatutkimus on noussut uutena monipuolisena tutkimusotteena uuteen kukoistukseen. Suomessa Maria Lähteenmäki on tältä pohjalta kehittänyt oman pienimuotoisen tutkimusohjelmansa. Mottona voisi olla hänen kirjansa päätöslause: ”Suomea rakennettiin rajoilta käsin”. Aiemmin Lähteenmäki on julkaissut rajatematikasta pohjoiskalotin historiaa koskevan tutkimuksen (Lähteenmäki 2004). Kannaksen tutkimuksen uranuurtaja on ollut Max Engman (2007), joka on julkaissut lukuisia Pietarin suomalaisia koskevia tutkimuksia mutta myös Karjalan kannaksesta heti Suomen itsenäistymisen jälkeen.

Lähteenmäki tarkastelee yksityiskohtaisesti Kannaksen rajaseudun, erityisesti Terijoen poliittista, taloudellista ja kulttuurista kehitystä toisesta sortokaudesta jatkosodan päättymiseen saakka. Tutkimuksen taustalla on perusteellinen arkistotyö sekä julkisissa että yksityisissä arkistoissa. Tulosten yksityiskohtainen raportointi mahdollistaa sen, että kollektiivisten voimien lisäksi myös rajaseudun keskeiset yksilötoimijat nousevat esille havainnollistamaan kokonaiskuvaa. Puutteena voi pitää vähäistä perehtymistä venäläisiin arkistoihin. Kuva raja-Kannaksesta on suomalainen.

Lähteenmäki kirjoittaa historioitsijana, mutta pyrkii määrätietoisesti tiedeidenväliseen tutkimusotteeseen, joka

on onnistuneena tunnetusti vaikein laji alalla. Hän ammentaa yhteiskuntatieteellisestä rajoja, identiteettejä ja paikallisyhteisöjä koskevasta tutkimuksesta, jonka perustyöt hän tuntee hyvin. Kiistatta yhteiskuntatieteen teoriat ja käsitteet auttavat yleistämään ja nyansoimaan historiallisen aineiston antamaa kuvaa rajamaan muutoksesta. Toisaalta yhteiskuntatieteiden konstruktivistinen käänne on viime vuosinakin tuottanut niin paljon muun muassa rajojen moninaista luonnetta koskevaa kirjallisuutta, ettei tekijällä ole ilmeisesti ollut mahdollisuutta perehtyä siihen riittävästi.

Lähteenmäki korostaa, kuinka Terijoki ja sen naapuripi-täjät kokivat poikkeuksellisen nopean poliittisen ja sosiaalisen muutoksen. Itsenäistymiseen saakka Terijoki oli tiiviisti Pietariin kytkeytyneen paikkakunta, jossa sekä pysyvän että vierailevan venäläisväestön merkitys oli keskeinen, ja myös venäläistämispoliittikkaa harjoitettiin. Toisaalta Pietarin poliittinen radikalismi heijastui myös Terijoelle, mikä näkyi sosialidemokraattien voimakkaana kannatuksena ensimmäisissä eduskuntavaaleissa. Sisällissodan loppuvaiheessa alueella käytiin koviakin taisteluita, ja valkoiset puhdistivat voittonsa jälkeen sitä johdonmukaisesti venäläisistä ja suomalaisista sosialisteista.

Suomen itsenäistyminen ja rajan sulkeminen muuttivat kaiken. Lyhyen interregnumin jälkeen monikulttuurista Terijokea alettiin homogenisoida sekä kansallisesti että poliittisesti. Uhanalaisella rajalla ei ollut tilaa erilaisuudelle, vaan paikallisyhteisön porvarilliset voimat löysivät toisensa ja alkoivat luoda keskiluokan yhtenäiskulttuuria, joka oli leimallisesti aitosuomalaista. Yhteisenä nimittäjänä toimi suojeluskunta, johon kuitenkin yllättävän moni ei-vasemmistolainen jätti liittymättä.

Eri tavoin ajattelevat vaipuivat paineiden alla poliittiseen hiljaisuuteen, joka koski erityisesti sosialidemokraatteja, vaikka he säilyivätkin koko maailmansotien välisen ajan toiseksi suurimpana puolueena. Vastaavasti IKL sai kunnallispolitiikassa jalansijaan erityisesti Terijoella, josta yleensäkin tehtiin poliittisella kampanjalla ”kansallisen politiikan turva-alueita ja seudun asukkaista uskollisia rajavartijoita”.

Paikallinen poliittinen aktiviteetti sai myös kansallista ulottuvuutta. Kansanedustajat ja ministerit vierailivat yhdestä päästä valkoiseksi ja toisesta päästä punaiseksi maalatulla rajasillalla katsomassa ”inhoa itää”. Karjalan kannasta haluttiin kehittää erillisrahoituksella ja maataloutta tukemalla suomalaishenkisenä talonpoikaisyhteisönä, johon ”vieras” ei pääse tunkeutumaan. Sen rinnalla alettiin 1930-luvulla jälleen markkinoida Terijoen hiekkarantoja ja Kannaksen turistireittejä kotimaisen matkailun aarteena. Suomalainen kansallismielinen oikeistolaisuus kiteytyi Kannaksesta annetussa kuvassa.

Geopoliittisesti Kannas oli ”lännen lukko”, joka ei kuitenkaan pitemmän päälle ollut puolustettavissa, kuten sekä talvi- että jatkosodan kokemukset osoittavat. Lähteenmäki käy sotapahtumat lävitse sangen yksityiskohtaisesti, mutta ei tuo juuri uutta niiden tutkimukseen. Tosin kuvaus havainnollistaa kehitystä rajayhteisön tasolla ja osoittaa, kuinka luottavaisia paikalliset asukkaat olivat syksyllä 1939 rauhan säilymiseen ja toisaalta, kuinka huonosti viranomaiset tiedottivat siviiliväestölle riskeistä.

Terijoen menettäminen on luonut jälkipolville siitä eräänlaisen metatason ihannekuvan, jossa unohtuvat 1930-luvun politiikan ikävät piirteet. Ehkä Lähteenmäki menee kuitenkin

liian pitkälle todetessaan, että ”suomalaiset ovat virtuaalisesti linnoittautuneet Rajajoen rannoille”. Muuten mainiossa yhteenvetoluvussaan hän vaipuu eräänlaiseen Karjala-nostalgiaan, jossa itänaapuria ymmärrettävästikin pidetään Kannaksen ryöstäjänä. Silti en ole varma, olisiko niin, että ”jos suomalaisten olisi aikanaan ollut pakko valita ydinsodan ja Neuvostoliittoon liittymisen välillä, niin he olisivat silmääkään räpäyttämättä valinneet ydinsodan”.

Lähteenmäen tutkimus Kannaksesta rajamaana on perusteellinen, valaiseva ja moniulotteinen kuva yhdestä Suomen historian saranakohdasta. Tutkimus on kirjoitettu ja toimitettu erittäin hyvin ja tekstiä on havainnollistettu monipuolisella ja osuvalla kuvituksella. Kauneusvirheeksi jää se, että liian moni tekstissä mainittu lähde ei ole päätynyt kirjallisuusluetteloon.

RAIMO VÄRYNEN

LÄHTEET

- Engman, Max. 2007. *Raja. Karjalankannas 1918–1920*. Helsinki: WSOY.
- Lähteenmäki, Maria. 2004. *Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.